

הרב יהודה שביב

יובל היא

- א. שנה – ומהות לה
- ב. במשוך היובל
- ג. חירות
- ד. מספירה לספירה
- ה. חירות כלכלית
- ו. ואיש אל משפחתו תשובו
- ז. סייג לאיסור חמדה

א. שנה – ומהות לה

נאמר:

יובל היא תהיה לכם (ויקרא כה, י).
 יובל היא – שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה.
 ומה שמה – יובל שמה, על שם תקיעת שופר (רש"י).

לכל שאר השנים אין שם ייחודי. נקראות הן ראשונה, שנייה וכיוב"ז, שם שהוא מספר, ואין בו עניין מיוחד לאותה שנה דווקא, שאין בין ראשונה לשנייה אלא מספר בלבד. לעומת זאת לשנת החמישים שם מיוחד משלה.¹ משמע מהות ייחודית לה וראוי לעמוד על טיבה ועניינה.

ב. במשוך היובל

השם יובל מעתיק אותנו אל האיזכור הראשון של מילה זאת במקרא. עובר למעמד הר סיני, כשהקב"ה מזהיר את משה ואת העם לבל יעלה מי מן העם אל ההר בעת המעמד, הוא חותם: "במשך היבל המה יעלו בהר" (שמות יט, יג). ומבהיר שם רש"י: "היובל – הוא שופר של איל". ומהו "במשוך היובל" – "כשימשיך היובל קול ארוך הוא סימן לסילוק שכינה". וצריכים הדברים להאמר

1. כדרך שליום השביעי שם ייחודי ומהות לעומת שאר הימים ששם – מספר: יום ראשון, שני, וכו'.

שהרי קול שופר נשמע בהר מייד, כבר בהיות הבוקר (יט, טז), ועוד בטרם החל כל המעמד.

ג. חירות

על כל פנים היובל מזכיר את המעמד הגדול מעמד הר סיני. אם נבקש למצות במילה אחת את שהעניק מעמד זה לישראל נוכל לומר – חירות. שכבר השמיעו רבותינו במסכת אבות: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (ו, ב).

החירות הוענקה למקבלי התורה ולומדיה לא רק בכללותה, אלא באופן ייחודי בדיבור הראשון ששמעו למרגלות ההר:

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ, ב).

הרי זו בשורה לכל אחד מישראל² שרק ריבון אחד לו והוא: ריבוננו של עולם, הוא ששחרר אותו וגאל אותו מבית העבדים ממצרים.

כיוצא בזה באה תקיעת השופר של יובל וכמו משמיעה שוב באוזני כל אחד מישראל³ כי בן חורין הוא ואין לו ריבון אחד זולת ריבוננו של עולם והוא משתחרר אותה שעה מעולו של כל גורם אחר.⁴

ונראה שהקביעה הבאה בסוף פרשת היובל והשחרור – "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם" (כה, נה) – חותמת את פרשת הר סיני שהחלה ב"אנכי ה' אלהיך", שהיא פרשת החירות של כל איש מישראל, חירות הנגזרת מהיותו באמת עבד ה'.⁵

2. יושם לב: הדברים נאמרו בלשון יחיד "אשר הוצאתיך" וכו'.

3. וראה ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל (פ"י ה"י) שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע.

4. אכן מאידך גיסא קול השופר אמור להחריד וליירא – "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו?" (עמוס ב, ו). ואפשר שאכן כן וחרדה זאת היא כאש מצרפת והיא מטהרת ומזככת את האדם, ומציבה אותו אל מול האמת הא-לוהית העליונה. ועמידה זאת היא עמידה של חירות. בחינת העמידה לה זוכה האדם מישראל ביום הכיפורים לעת נעילה, שהרי כך משמיע הוא: "אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך".

5. ומכאן שמי שאוזנו אטומה היתה משמוע את הכרזת החירות ומכר את עצמו לעבדות ואף מיאן לצאת לחירות בתוך שש שנים – מצווה התורה לרצוע אוזנו זאת. כפי שמעלה רבן יוחנן בן זכאי – "מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה: אוזן ששמעה קולי על הר סיני שאמרתי, כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו – ירצע" (קידושין כב ע"ב). ומעניין, שם בהמשך מובאים דברים המקבילים של ר"ש ב"ר – "מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא

אולם אם ב"אנכי" באו הדברים בלשון יחיד, הרי כאן בהקשר למצוות היובל נוקטת התורה לשון רבים, שכן היובל חל כשישראל כולם יושבים על אדמתם בארץ ישראל⁶ וכבר הם עם אחד בארץ.

באמת, אף אותם שערלה היתה אוזנם משמוע את בשורת החירות מסיני ומכרו עצמם, הרי בשורת החירות של יובל נשמעת בעוצמה כזאת שהיא בוקעת אף אוזנים אטומות כאלו, ואף העבדים הנרצעים יוצאים אז לחירות.⁷
אכן לגבי עניין אחד לא היו בני ישראל חופשיים בעת מתן תורה – מוגבלים היו הם מעלות בהר ונגוע בקצהו (שמות יט, יב).

אימתי השתחררו הם ממגבלה זאת? במשך היובל, כאמור: "במשך היובל המה יעלו בהר". משיכה זאת אימתי היתה? ביום הכיפורים, לאחר שירד משה מן ההר ושני הלוחות החדשים בידו.⁸ הרי לנו שהתקיעה בשופר של אותו יום בישרה לישראל את החירות הגמורה.

כיוצא בה תקיעת היובל הנשמעת אחת לחמשים שנה, בשנת היובל, שאף היא ביום הכיפורים נשמעת (רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"י ה"ד).⁹

-
- עבדים לעבדים והוצאתם מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו – יירצע בפניהם". אפשר שמתוך הדרשות השונות עולה הד הוויכוח, אימתי בעצם יצאו לחירות. האם עוד בהיותם במצרים, או שרק עם קבלת התורה. זאת ועוד, מי שרואה במתן תורה את אות החירות האמיתית הרי לדידו האזון היא האיבר שאמור להעביר את המסר, שהאזון היא האמורה לקלוט את התכנים הא-לוהיים שבתורה. לעומת זאת אם היציאה ממצרים היא החירות, כי אז גם הדלת והמזוזה, הכלים החומריים טכניים, יכולים להעביר את המסר.
6. ומכאן: "משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה – בטלו היובלות. שנאמר: "וקראתם דרוור בארץ לכל ישיבה" (ויקרא כה, י) – בזמן שכל יושביה עליה" (רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"י ה"ח).
7. כאמור: "ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם" (שמות כא, ז). "לעולם – עד היובל" (רש"י עפ"י הגמ' בקידושין טו).
8. ראה ראב"ע לשמות יט, יג – "אמר הגאון: כאשר יתקע משה בשופר אז נתן להם רשות לעלות, וזה היה אחר רדת משה ביום הכיפורים".
9. המהר"ל רואה צד משותף בין שיבה של יוה"כ לזו של יובל – "כי זה היום שהוא יום הכיפורים מיוחד, שאז הכל שבים אל אחוזת אבותיו, כי החוטא שם מן חטאיו אל השם יתברך, והוא מתחלת היובל שהכל שב אל אחוזת אבותיו, ויום הזה מיוחד לדבר זה" (חידושי אגדות לב"מ דף פד ע"ב). לא מיותר להזכיר בזה שיום הכיפורים הוא גם יום מתן תורה, שבו ירד משה מן ההר ועימו הלוחות השניים (תענית ל ע"ב; פרקי דר"א, מו).

ד. מספירה לספירה

שנת היובל היא נקודת שיא אליה מגיעים לאחר ספירת שבע שנים שבע פעמים. זו ספירה המזכירה את ספירת שבע השבועות שבע פעמים, שעליה דיברה התורה בפרשה הקודמת, פרשת אמור. הדמיון ניכר כבר בפתיחת שתי הפרשיות.

ובספירת השנים:

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי
תבאו את הארץ אשר אני נתן לכם...
(כה, א-ג)

בספירת השבועות:

וידבר ה' אל משה לאמר
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי
תבאו את הארץ אשר אני נתן לכם
(כג, ט-י)

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום
הביאכם את עמר התנופה שבע
שבתות תמימות תהיינה, עד ממחרת
השבת השביעית תספרו חמשים יום.
(כג, טו-טז)

וכדרך ספירת הימים והשבועות מוליכות אל חג השבועות חג מתן תורה, יום הכרזת החירות, כך ספירת השנים והשמיטות מליכות אל היובל, שנת החירות.

ה. חירות כלכלית

סיסמאות החירות והחופש נקלטות היטב בלבבות, אולם להפנמתם וליישומם הקיצוני עשויים להתלוות תופעות לוואי שבכוחם לרוקן את הסיסמאות מתוכנן.

טול למשל את מה שקרוי "כלכלה חופשית", לפיה יש ליתן ל"כוחות השוק" לפעול בחופשיות, מבלי שהחברה על מימסדיה תתערב. תוצאה אפשרית: פער מתרחב והולך בין עשירים לעניים, בין קבוצה קטנה המרכזת בידיה משאבים רבים לבין קבוצה גדולה של דלי אמצעים.

ואף שאפשר לו לאדם להיות בין חורין, גם אם הוא חסר כל, הרי קשה הדבר עד מאד, שיש ואדם משעבד את עצמו עבור פת לחם ופרשת בהר מדברת על מצב כזה: "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך" (כה, לט). זאת, לאחר שכבר מכר

מאחוזתו (שם כה, כה), ומכר את ביתו שבעיר (כט) ולווה כספים (לה). היכן חירותו של זה? יתירה מזו, מה סיכוי יש לו להנחיל לצאצאיו מה, כדי שאף הם לא יאלצו למכור את עצמם עבור פת לחם?

לכן, בין השאר, באה מצוות היובל הקוראת דרור לא רק לעבדים, אלא גם לאחוזות הנמכרות. הנה כך מבהיר הרמב"ם את התועלת החברתית שבהלכות שמיטה ויובל (מו"ג, ג, לט, בתרגומו של מ' שוורץ):

כל המצוות שמנינו בהלכות שמיטה ויובל חלקן רחמים ונדיבות כלפי כל בני אדם, חלקן חמלה על העבדים והעניים... חלקן דאגה לתקינות הפרנסה בתמידות, בכך שתהא הארץ כולה (נחלות) בלתי ניתנות להעברה... כך שהקרן של רכושו של אדם שמורה לו ולירשיו.

ואפשר שקביעת היובל לאחר שבע שמיטות עניינה, בין השאר, למתן ולדרג את הוויתור על הבעלות. שכן אדם שעובד את האדמה שרכש בכסף מלא, נקשר אל הקרקע וקשה עליו עד מאד להיפרד ממנה ולהשיבה לבעלים הראשונים, לכן קודמת השמיטה, שבה מושך האדם את ידו מן הקרקע – אינו חורש ואינו מעבד ואינו נוהג בה כבעלים.

מאיך גם הבעלים הראשונים השבים לאחוזתם אינם נוהגים בה בעלות גמורה, שהרי שנת היובל, כמוה בשנת השמיטה, אסורה בעבודת הקרקע. הפגישה המחודשת בין בעל האחוזה לאחוזתו לא תיפגם בעיבוד גס ובפעילות מעשית. אלא זאת תהיה מעין שנת אירוסין, שבה הארוס וארוסתו רוקמים יחד את חלום חייהם המשותפים. והבעלות המעשית (כמוה כנישואין) תתממש רק בשנה שאחריה.

1. ואיש אל משפחתו תשובו

בפשטות אמורים הדברים לגבי העבדים המשתחררים, שאם עד עתה היו הם בבית האדון, הרי בשנת השמיטה שבים הם איש איש אל משפחתו.

אולם מתוך ההלכה ניתן להעלות אפשרות נוספת. מחלוקת חכמים היא האם חלוקת הירושה בין האחים חלוקה חלוטה היא, או שאף היא חוזרת ביובל. ונפסקה הלכה (רמב"ם הל' שמיטה ויובל פי"א ה"כ):

האחים שחלקו כלקוחות הם ומחזירין זה לזה חלקו ביובל.

ועתה נתאר את שיתרחש בשנת היובל. כל אחד מבני המשפחה נוטש את חלקתו ובמיפגש המחודש בין בני המשפחה מחליפים הם ביניהם את חלקותיהם. הרי לנו: מתוך "ושבתם איש אל אחזתו", מתוך כך גם "איש את משפחתו תשבו" (כה, י).

ז. סייג לאיסור חמדה

בעל ספר החינוך בהטעימו את מצות ספירת שבע שבתות השנים (מצווה של) כותב:

משורשי המצווה על צד הפשט, שרצה השם להודיע לעמו כי הכל שלו... כי לו הארץ... ועם מצוה זו... ירחיקו עצמם שלא יגזלו קרקע חברים ולא יחמדוה בלבם...¹⁰

* * *

הנה בזה נסגר לנו המעגל. זה שהחל בזיקה שבין מצוות יובל לדיבור הראשון במעמד הר סיני – "אנכי ה' אלהיך..." – נחתם בזיקה שבין היובל לדיבור האחרון – "לא תחמוד".

10. כבר נשאלה השאלה ע"י פרשנים והוגים: כיצד ניתן לצוות על האדם: לא תחמוד. והתשובה: ככל שיפנים האדם לתוכו, כי לה' הארץ ומלואה והוא נותנה לאשר הוא חפץ – כן יקל עליו שלא לחמוד (והשווה לדברי ראב"ע בפירושו לשמות שם).